

מטלה וקוץ בה

על הרפורמה בבגרות באזרחות

:: רועי פרלשטיין-דביר

הדגמה ליכולתם לממש את כוחם כאזרחים ולהשפיע על קובעי המדיניות ומקבלי ההחלטות. עבודת החקר אף מקבלת משקל של 20% בציון הבגרות!

אכן, על פניו שינוי ראוי ביותר במבנה הבגרות המוכר. אולם, בחינה ביקורתית של התהליך בפועל מראה, כי שינוי זה איננו אמיתי, ואף עלול לשמש עלה תאנה לחוסר ההתמודדות של מערכת החינוך עם הקשיים המהותיים של חינוך לדמוקרטיה. על-מנת לבסס טענה זו, אתייחס לרכיבים שונים של מטלת הביצוע ואבחן את הפער בין המטרה והתכנון שלהם לבין הביצוע והתוצאה שלהם.

ראשית כל ישנה שאלת השילוב של מטלת הביצוע דווקא במסגרת ציון הבגרות. לכאורה, ציוני הבגרות הם המניע המרכזי של רוב התלמידים במערכת לבצע את המטלות שניתנות להם, והחשיבות שמיוחסת במערכת לבגרויות באופן כללי אמורה להעלות, בהתאמה, גם את קרנה של מטלת הביצוע ושל המיומנויות האזרחיות הנדרשות במסגרתה. אך בפועל, הציון של המטלה כחלק מציון הבגרות הופך למטרה המרכזית, ולא המיומנויות האזרחיות, אשר נדחקות הצידה. הרצון להצליח בבגרות מניע את התלמידים דווקא לחיפוש אחר קיצורי דרך ואחר הדרך הטובה ביותר להרשים את המורה - וזה אינו בהכרח הביצוע הטוב ביותר של המטלה.

דווקא רציתי לפתוח במחמאות.

מאז שאני עשיתי את הבגרות באזרחות, לפני 15 שנים, התכנית הורחבה מיחידת לימוד אחת לשתיים; הוגדרה הסמכה נפרדת בלימודי ההוראה לאזרחות ואף למדע המדינה (אפשרות להרחבת הבגרות לחמש יחידות); ב-95 יצא ספר לימוד מרוכז ("להיות אזרחים בישראל"), וספר חדש אמור לצאת בקרוב; גם בחינת הבגרות עצמה עוברת שינויים, ואמורה לכלול, בהדרגה, שאלות רבות יותר של מיומנויות חשיבה מסדר גבוה - ניתוח, סינתזה, ואף הבעת דעה.

מפמ"ר אזרחות, אדר כהן, עשה אף מעבר לכך. בשנתיים האחרונות הוכנסה לתכנית הלימודים "מטלת ביצוע". הרעיון של מטלת הביצוע הוא, שמקצוע האזרחות אמור לחנך את התלמידים לאזרחות פעילה, ולא רק ללמד אותם את עקרונות הדמוקרטיה. לפיכך הוכנס לתכנית הלימודים מערך פעילות שלם של חקר סוגייה אזרחית בקבוצות קטנות. עבודת החקר הזו מצריכה את התלמידים לקחת שאלה הנוגעת לחייהם (למשל - הפרת זכויות של תלמידים עובדים), לבחון את הרקע לבעיה ואת הגורמים האחראים לה, ובסופו של תהליך להציע פתרון מעשי לבעיה, בתור

לתכנית הלימודים באזרחות
נוספה יחידת לימוד שלמה
של חקר סוגייה אזרחית
בקבוצות קטנות - מטלת
הביצוע.

התלמידים אינם נדרשים
לנסות ולקדם את הפתרון
שהם מציעים בפועל, ואינם
נמדדים כלל על הישום
במציאות של אותן מיומנויות
אזרחיות.

קצה הקרחון

האם אנלוגיות ממלחמת העולם השנייה עושות את דרכן גם לשיח הכלכלי? סטיבן שורצמן, יו"ר ומייסד של קבוצת בלקסטון, אחת מקרנות ההשקעות הגדולות בעולם, השווה את תוכנית העלאת המסים של אובמה לפלישה של היטלר לפולין (ניוזוויק, 15/8/10). ומה כל כך מפחיד בתכנית האמורה? התכנית עוסקת בהעלאת אחוז המס על החלק מהרווחים שהקרן לוקחת כדמי ניהול, מ-15% (המס על רווחי-הון) ל-35% (המס על רווחים של חברות). מעניין שאותו שורצמן, שהונו האישי מוערך ב-8 מליארד דולר, התרעם על הרטוריקה של אובמה שהשתמש בביטוי "החתולים השמנים הבנקאים"...

שזה בהחלט מספיק. יאמרו מתכנני המטלה: "בסדר, אך התלמידה נחשפת לבעיה הרלבנטית לחייה, ולומדת כיצד ביכולתה להשפיע עליה." אבל זה, בעצם, לא שונה מכלל לימודי האזרחות בבית הספר - התלמידים לומדים

על הדמוקרטיה ועל עקרונותיה ומשננים את הדרכים בהן הם יכולים להיות פעילים בה, אך אין כל ציפייה שאכן יעשו זאת. אמת, זו השנה הראשונה שמטלת הביצוע יושמה באופן מלא במערכת. אמת, ניתן עוד לבצע שיפורים ושיפוצים שונים, אשר ישפרו את תוצאות התלמידים במטלה. אך הדבר לא ישנה אף אחד מן הכשלים המוצגים כאן, מבחינת התפיסה של משמעות החינוך לדמוקרטיה ולאזרחות פעילה. בסופו של דבר, מטלת הביצוע לא תרום דבר, בצורתה הנוכחית, לחינוכם של תלמידי ישראל כאזרחים במדינה דמוקרטית. יתרה מכך, טמונה בה הסכנה, שהיא עלולה לתמוך בתהליכים קיימים של החלשת מעמד המורים והמערכת הציבורית בכלל. המסקנות מיישום כושל של מטלת הביצוע עלולות בהחלט להיות, כי המורים לאזרחות אינם טובים דיים, כי אין תועלת בנסיון לעודד את התלמידים לחשוב באופן פעיל ועצמאי, ואולי - שאין תועלת אמיתית במקצוע האזרחות כולו, אם איננו מצליחים ללמד את התלמידים אזרחות טובה מהי.

כמובן שהכנסת המטלה לתוך הלחץ של תקופת הבגרות מפעילה לחצים גדולים גם על המורים לאזרחות לסייע לתלמידים ככל יכולתם, וזאת משום שגם המורים נמדדים בציונים שמקבלים תלמידיהם.

להכנסת מטלת הביצוע בשלב האחרון של הלמידה ישנן השלכות נוספות. המטלה אמורה להתבצע על-ידי קבוצות תלמידים (3-5 תלמידים בקבוצה), שעובדות בשיתוף-פעולה ותוך חלוקת מטלות, ומקבלות ציון שרובו מורכב מהעבודה הקבוצתית ומיעוטו מהעבודה האישית. על-פניו, שיטה זו אמורה לעודד את התלמידים לפעול בשיתוף, להכיר את כוחה של הקבוצה וללמוד ערכים כגון סולידריות, סבלנות וסובלנות. התוצאה, למרבה הצער, ברוב המקרים הפוכה: קודם כל, העבודה הקבוצתית מנוגדת לכל המסרים שמקבלים התלמידים במערכת החינוך העל-יסודית - כל המבחנים הם אישיים, אסור לעבוד יחד ולהיעזר אחד בשני, כל תלמיד אמור להימדד לפי יכולותיו האישיות; שנית, ובהתאם לכך, התלמידים חסרים את הכישורים וההרגלים לעבוד בצורה יעילה בקבוצה; התוצאה היא תחרות פנימית, או במקרה הטוב אינטרס משותף של חברי הקבוצה, שהעבודה תיכתב ברובה על-ידי התלמיד(ה) החזק(ה) - הרי זו הדרך היעילה ביותר להשיג ציון גבוה; לבסוף, חלוקת כיתה של 30-35 תלמידים לשש או שבע קבוצות אינה מאפשרת למורה ללוות כראוי את התהליך הקבוצתי, דבר שבהינתן הנתונים שהצגתי לעיל הוא הכרחי ביותר. המסקנות המתבקשות של התלמידים מהתנסות זו בעבודה משותפת יהיו, כמעט בהכרח, הפוכות מן התוצאה הרצויה. לבסוף, ואולי הכי חשוב, ישנה שאלת התוצר שנדרשים התלמידים להפיק ממטלת הביצוע. כאמור, התלמידים אמורים לנתח סוגייה הנוגעת לחייהם ולהציע פתרון מעשי. לכאורה, התלמידים לומדים שבאפשרותם, אכן, להשפיע על חייהם כאזרחים במדינה. אך בפועל, גם כאן, התוצאות כמעט הפוכות. התלמידים אינם נדרשים לנסות ולקדם את הפתרון שהם מציעים בפועל, ואינם נמדדים כלל על היישום במציאות של אותן מיומנויות אזרחיות שעומדות בבסיס המטלה כולה. הם מצופים רק לכתוב מה הם היו עושים, לו היו מנסים באמת לשנות את המצב. אך זו, הרי, כמעט ברירת המחדל של כולנו - אנחנו מצוינים בלומר "מה הייתי עושה..." , אך בפועל כמעט אף-פעם איננו עושים. מה לומדת התלמידה?

בסופו של דבר, מטלת הביצוע לא תתרום דבר, בצורתה הנוכחית, לחינוכם של תלמידי ישראל כאזרחים במדינה דמוקרטית.

רועי פרלשטיין
דביר הוא חבר
קיבוץ תמז, מחנך
ומורה לאזרחות

roey@mscc.huji.ac.il